

Ar yra vaikų istorija?

- Vaikai turi savos svarbios veiklos, kitokios nei suaugusiųjų
- Kaip matuojamas istorinis laikas?
- Kartais vaikų ir suaugusiųjų nuomonė sutampa. Kodėl?

1.1. VAIKAI SUAUGUSIŲJŲ APDARAI

Taip jau nutiko, kad vaikai mokomi suaugusiųjų istorijos.

Istorijos knygoje rašoma apie tai, kas įdomu suaugusiems, – apie verslą ir politiką. Vaikams pasakojama supaprastinta istorija. Kuo gyveno patys vaikai, mažai kam rūpi. Nedaug težinome, ką jie ankstesniais laikais veikdavo ar galvodavo. Bet dabar istorikai ėmė labiau domėtis senovės vaikų gyvenimu, apie jį rašo knygas, o Vilniuje įsikūrė Žaislų muziejus.

Infántas, infántė – Ispanijos, Portugalijos karališųjų šeimų vaikams teikiamas titulas.

1 pav. XVII a. ispanų *infántės* portretas. Dailininkas Diegas Velaskezas.

2 pav. Karalaičio Vladislavo Vazos portretas. Dailininkas Martinas Koberis, 1596 m.

3 pav. Karalaitė Ona Marija Vazaitė. Dailininkas Martinas Koberis, 1596 m.

1. 🚩 Pavartykite madų žurnalą. Aprašykite, kaip mūsų laikais turėtų atrodyti madingas vaikas. Kuo panašūs ir kuo skiriasi vaikų ir suaugusiųjų drabužiai?
2. 🚩 Palyginkite dailininkų paveiksluose pavaizduotų vaikų apdarus (1, 2, 3 pav.) su dabartine vaikų mada. Raskite po tris panašumus ir tris skirtumus.
3. ⚖️ Ar norėtumėte per gimtadienį ar kurią kitą šventę vilkėti XVII, XVIII amžiaus vaikų drabužiais?

Vaikų žaidimai

Olandų tapytojo Pyterio Breigelio Vyresniojo paveiksle „Vaikų žaidimai“ (4 pav.) tyrinėtojai atpažįsta net 92 žaidimus. Jau vien dėl temos šis paveikslas yra nepaprasta retenybė. Iš jo puikiai matyti, kad senovėje vaikai tebuvo maži suaugėliai. Jų apranga visai nevaikiška: mergaitės su mamų prijuostėmis ir kepuraitėmis, berniukai su tėvų kelnėmis ir striukėmis. Net veidai nelabai vaikiški, tik ūgis mažesnis! Žaislų paveiksle nedaug, nebent lazda su arkliuko galva ar botagėliu įsukami vilkeliai. Bet vaikams tai nė motais, savo žaidimams jie pritaiko įvairiausius kieme rastus daiktus: statines, jų lankus, pagalius. Vaikai žaidžia net tokius žaidimus, už kuriuos galima gauti pylos! „Pavojingiausia“ žaisti kaulėliais, nes suaugusieji jais lošia iš pinigų.

4 pav. Pyterio Breigelio Vyresniojo „Vaikų žaidimai“, 1560 m.

1. 🚩 Pasistenkite atpažinti kuo daugiau 4 paveiksle pavaizduotų žaidimų. Pasivaržykite su savo draugais ar šeimos nariais, kas atpažins daugiau.
2. 🚩 Kokius žaidimus su draugais žaidžiate kieme? Palyginkite: kuo skiriasi jūsų ir paveiksle vaizduojamų vaikų žaidimai?
3. 🚩 Kodėl pasikeitė vaikų žaislai ir žaidimai? Pasakykite tris priežastis.
4. ⚖️ Ar norėtumėte patekti į Pyterio Breigelio Vyresniojo paveikslą ir pažaisti su vaikais, gyvenusiais prieš 500 metų? Kodėl?

5 pav. Mūsų laikais vaikai mėgsta žaisti futbolą.

Epochà – istorijos laikotarpis, skiriamas pagal svarbius jam būdingus reiškinius.
Erà – ilgas istorijos laikotarpis, iš esmės besiskiriantis nuo ankstesnio. Kartu tai ir metų skaičiavimo būdas: po Kristaus gimimo (po Kr.) ir prieš Kristaus gimimą (pr. Kr.).

1.2. SKAITYMAS PRIE ŽVAKĖS, ARBA LIETUVŲS ISTORIJA IR LAIKAS

Kam kalbėti apie tai, kas vyko sunkiai suprantamoje praeityje? Suaugusieji mano, kad praeities pažinimas padeda suvokti laiko tėkmę. O kam to reikia? Kad skirtume, kas yra įvykę neseniai, kas seniai, o kas visai žiloje senovėje. Tada galėsime pasijuokti iš filmo „Milijonas metų prieš mūsų erą“ (6 pav.), kuriame žmonės kovoja su dinosauros... Juk dinosaurai išnyko prieš 63 milijonus metų, o pirmieji žmonės atsirado tik prieš 3 milijonus!

6 pav. Kadras iš filmo „Milijonas metų prieš mūsų erą“ (rež. D. Čafis, 1966 m.).

7 pav. Kai dar nebuvo rašytinės istorijos, aplinkinio pasaulio įspūdžius žmonės perteikdavo piešiniais.

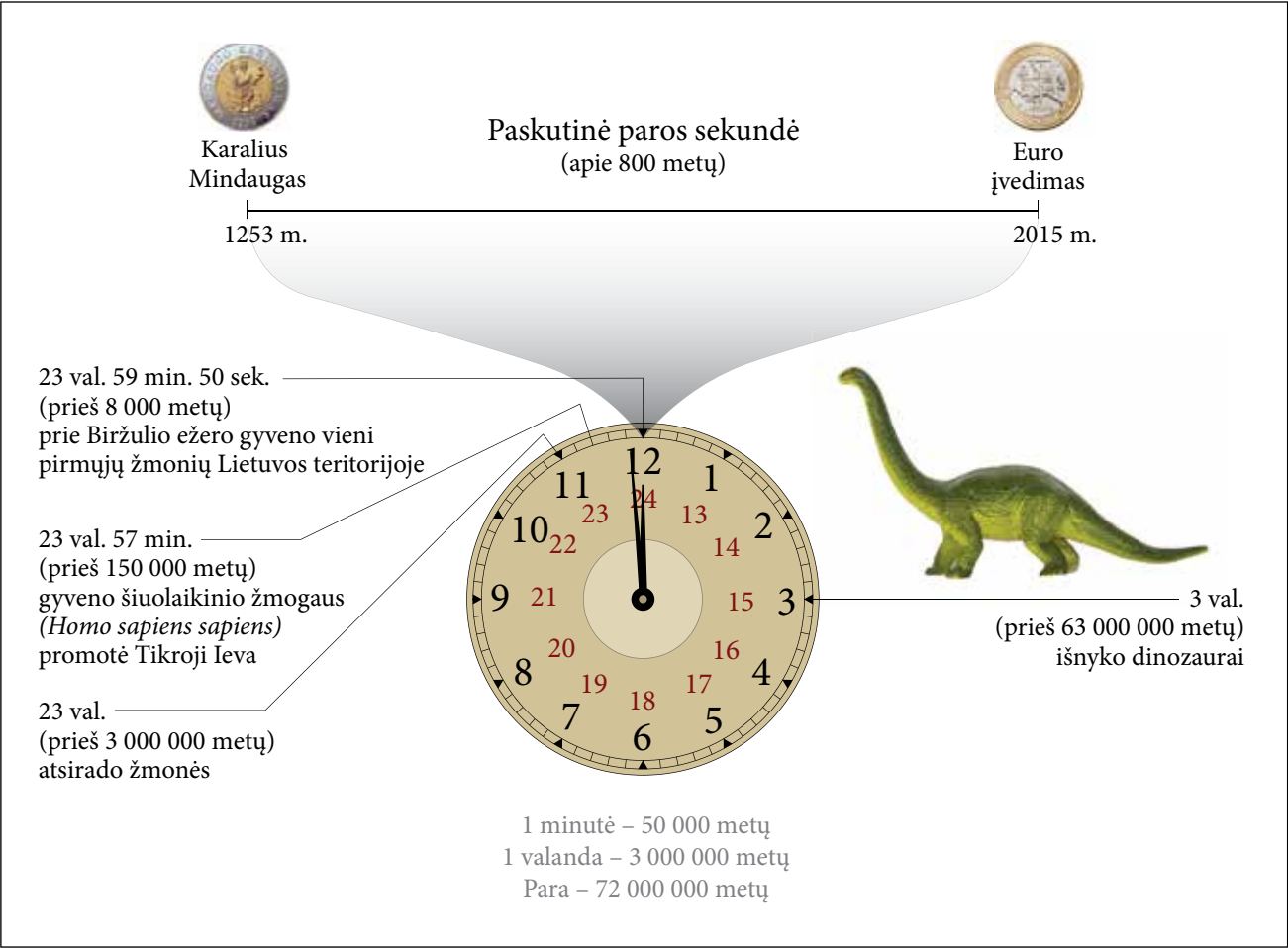
1. Prisiminkite kino filmą ar knygą, kur veiksmas vyksta skirtingais laikais (dažnai tai pasakojimas apie žmogaus kelionę į praeitį ar ateitį).

Paskutinė istorijos laikrodžio sekundė

Išjunkite šviesą, užtraukite užuolaidas, uždekite žvakę ir pažvelkite į piešinį, kuriame pavaizduotas istorijos laikrodis. Istorija neatskiriama nuo laiko. Ji visuomet žengia į priekį: diena praėjo – ir jau tapo istorija.

Šis laikrodis (8 pav.) skaičiuoja 24 valandas nuo dinosauro epòchos iki dabarties. Viena valanda – tai 3 milijonai metų, viena minutė – 50 000 metų. 3 valandą dinosaurai išnyko. 23 valandą, tai yra prieš 3 milijonus metų, atsirado pirmieji žmonės. Kunigaikštis Mindaugas sukūrė Lietuvės valstybę vos prieš vieną šio laikrodžio paros sekundę. Tad mūsų knyga ir skirta paskutinei vis skubančio tolyn laiko sekundei.

Viena sekundė – tiek, kiek trunka išjungti kambarį šviesą. Pabūti žvakės šviesoje verta ir dėl to, kad suvoktume: žmonija su elektra gyvena tik 100 metų, taigi vos kelias laikrodžio sekundės dalis. O iki tol sutemus viskas skendėdavo tamsoje, žmonės pasišviesdavo laužu, deglu ar žvake.

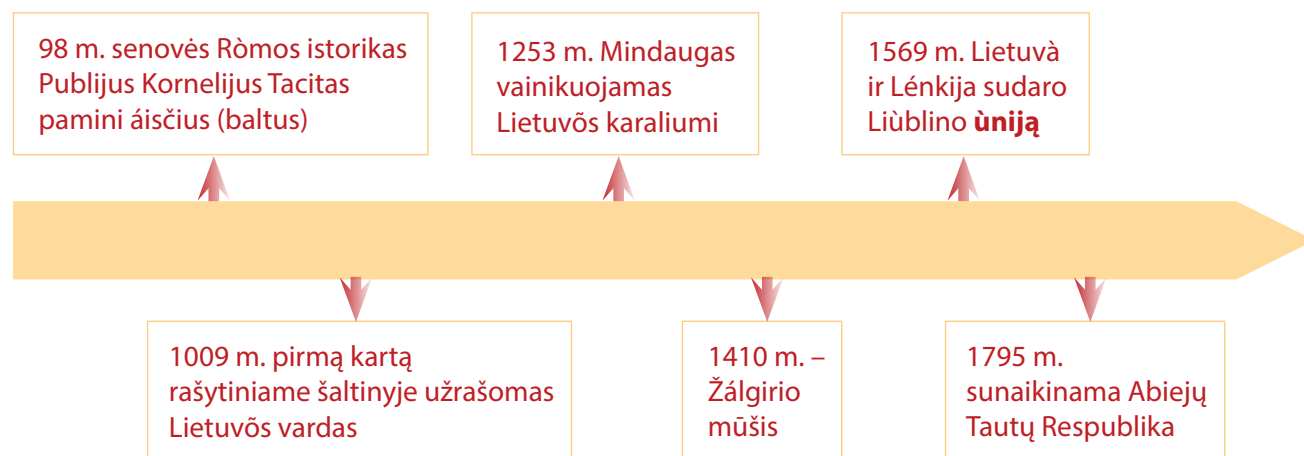

Istorikai pasaulio istoriją yra suskirstę į laikotarpius. Toks skirstymas vadinamas periodizacija.

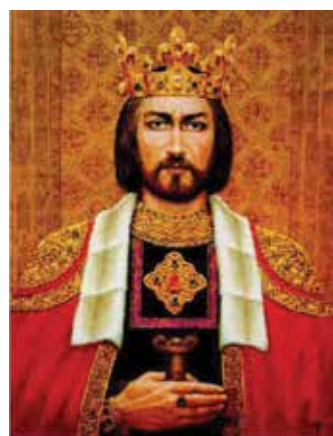
8 pav. Istorijos laikrodis.

PRĖŠISTORĖ	Iki IV tūkstm. pr. Kr.	
SENOVĖ	IV tūkstm. pr. Kr.–476 m. po Kr.	
VIDURAMŽIAI	476–1492 m.	
NAUJIEJI LAIKAI	1492–1918 m.	
NAUJAUSIEJI LAIKAI	Nuo 1918 m. iki mūsų dienų	

Istoriją galime pavaizduoti ir kaip laiko juostą. Pasižymėkime kelis svarbiausius senosios Lietuvos istorijos įvykius.

Ūnija – valstybių ar Bažnyčių susivienijimas, sąjunga.

9 pav. Karaliaus Mindaugo portretas. Dailininkė Janina Malinauskaitė.

Šešios istorinės datos – argi tai daug, kai istorija tęsiasi daug tūkstantmečių? Data, kurios tiesiog negalima nežinoti, minima per valstybinę šventę – tai Mindaugo (9 pav.) karūnavimas 1253 m. liepos 6-ąją. Bet svarbiausia ne žinoti Mindaugo karūnavimo datą, o suprasti, kodėl kasmet tą dieną reikia kelti vėliavas. Šiai datai prilygsta dvi labai svarbios naujosios Lietuvos istorijos datos: 1918 m. vasario 16-ąją atkurta Lietuvos valstybė, 1990 m. kovo 11-ąją – Lietuvos nepriklausomybė.

1. 🚩 Išsiaiškinkite, kuo laiko juostoje pažymėtos datos svarbios Lietuvos valstybės istorijoje.
2. 🚩 Kuri data pati svarbiausia? Kodėl taip manote?
3. 🚩 Kurie iš minėtų istorinių įvykių yra džiugiausi, kurie liūdniausi? Kodėl?
4. 🚩 Kurios datos ar įvykiai jums kol kas ne visai aiškūs, o kurie lengvai suprantami?

Kuri tai epocha?

10 pav. Istorinio filmo filmavimo aikštelė.

1. 🚩 Pažvelkite į nuotrauką (10 pav.). Pateikite įrodymų, kad ji mūsų laikų.
2. 🚩 Patys su draugu sukurkite trumpą istorinio filmo sceną: kur, kada, apie ką kalbės jūsų veikėjai? Užrašykite jų pokalbį. Kaip manote, ar tiks jūsų vaizduojamiems laikams šiuolaikinė aplinka?

1.3. EROS, AMŽIAI, METAI

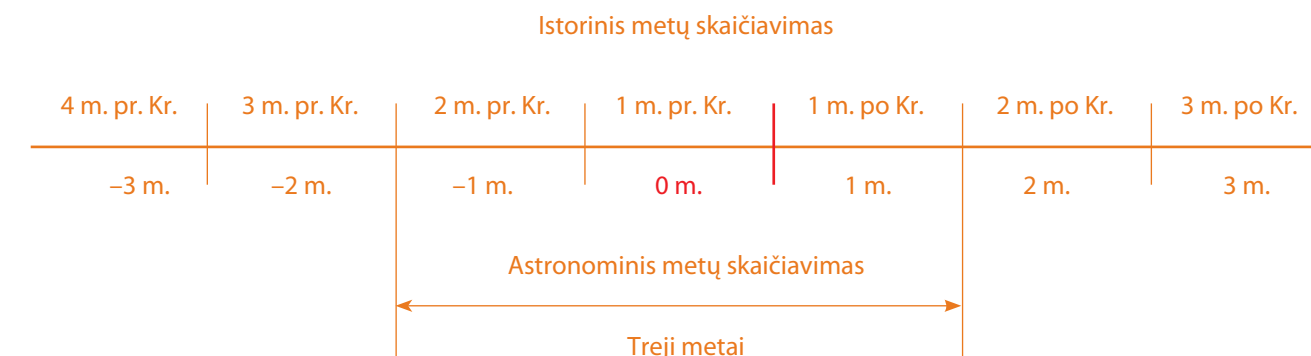
Eros ir tūkstantmečiai

Skaitydami įvairius tekstus ne sykį rasite parašyta, pavyzdžiui, „gyveno XIII amžiuje“. Ką tai reiškia? Krikščionys europiečiai visą istoriją padalijo į dvi eras: prieš Kristaus gimimą (pr. Kr.) ir po Kristaus gimimo (po Kr.). Kartais dar sakoma: prieš mūsų erą ir mūsų eros metais. Mūsų era prasideda 1 m. po Kristaus gimimo, o ankstesnės eros metai skaičiuojami atgal – paskutiniai jos metai yra 1 m. prieš Kristaus gimimą.

1. 🚩 Neseniai žmonija įžengė į trečią krikščioniškosios eros tūkstantmetį. Pasidomėkite, kada tai buvo – pasitinkant 2000 ar 2001 metus.
2. 🚩 Vakarų Europos kultūros lopšys – Rėmos miestas. Balandžio 21 dieną romiečiai tradiciškai švenčia savo miesto gimtadienį – **Natale di Roma**. Romà įkurta 753 m. pr. Kr. Apskaičiuokite istorinės miesto sukakties – 2770 metų – datą. Tik neapsirikite, istorikai skaičiuoja savaip!

11 pav. Šiandieninėje Rėmoje yra tokių vietų, kurios mena abi eras – prieš Kristų ir po Kristaus. 12 m. pr. Kr., valdant Oktavianui Augustui, buvo pastatytas Marcelo teatras, ant kurio liekanų XVI a., Renesanso epochoje, iškilo italų didikų Orsinių rūmai.

Kiek metų praėjo nuo 2 m. pr. Kr. pradžios iki 2 m. po Kr. pradžios? Visi žino, kad $2 + 2 = 4$, bet...

Šimtmečiai

Visi istorijos įvykiai vyko ir mes patys gyvename tam tikrame amžiuje. Dabar XXI amžius. O kaip pasakyti, kuriame amžiuje įvyko Žalgirio mūšis? Tai buvo 1410 metais, vadinasi, ėjo penkioliktas šimtmetis po Kristaus gimimo. Todėl sakome: Žalgirio mūšis įvyko XV a. pradžioje. Jeigu prie datos neparašyta „pr. Kr.“, kalbama apie mūsų erą. Pavyzdžiui, nėra įprasta sakyti, kad mes gyvename XXI a. po Kr., tai savaime suprantama.

Išsiaiškinkite, kodėl istorikų skaičiavimuose po pirmų senosios eros metų iškart eina pirmi naujosios eros metai ir kaip apskaičiuojama, kiek metų skiria dvi datas, kurių viena yra pr. Kr., o kita po Kr.

O kodėl skiriasi skaitmenys, kuriais rašome metus ir amžius? Todėl, kad datas žymime arabiškais skaitmenimis (1, 2, 3), amžius romėniškais (I, II, III).

Gal žinote, kurio skaičiaus romėnai neturėjo?

I	V	X	L	C	D	M
1	5	10	50	100	500	1000

1. 🚩 Užrašykite, kuriame amžiuje Tacitas pirmą kartą paminėjo aisčius, Lietuvos vardas pirmą kartą pasirodė rašytiniame šaltinyje, Mindaugas vainikuotas Lietuvos karaliumi, sudaryta Liublino unija.
2. 🚩🚩 XIII a. viduryje prasidėjo žūtbūtinės lietuvių kovos su kryžiuočiais. O XIII a. pr. Kr. viduriu datuojamas Trėjos karas, paskutinis legendinis ir pirmasis istorinis įvykis senovės Graikijos istorijoje. Apskaičiuokite, kiek šimtmečių skiria šiuos įvykius.
3. 🚩🚩🚩 Senovinėse knygose metai neretai žymimi

romėniškais skaitmenimis. Perskaityti tas datas ne taip jau paprasta, reikia žinoti, kad po didesnio skaitmens einantį mažesnį reikia pridėti (7 = VII, 700 = DCC), o jei mažesnis eina prieš didesnį, tada atimti (4 = IV, 90 = XC). Antai pirmojoje lietuviškoje knygoje įrašyti leidimo metai – MDXLVII. Užrašykite juos įprastais arabiškais skaitmenimis. O kaip romėniškais skaitmenimis užrašyti knygos, kurią dabar laikote rankose, leidimo metus?

1.4. AR VISI PRAEITIES ĮVYKIUS VERTINA VIENODAI?

Suaugusieji ir vaikai kartais nesusikalba ir todėl, kad skirtingai vertina įvairius dalykus. Pastebėję šią prieštara **vidūramžių** išminčiai sugalvojo posakį „Dėl skonio nesiginčijama“. Žmonės nevienodai vertina net tai, kas nutiko vakar, o istorijos įvykiai juk ne tokie akivaizdūs. Tad kuo tikėti?

Su skirtingu praeities vertinimu susidursime ne kartą: tuos pačius dalykus savaip supranta lenkai ir lietuviai, aukštaičiai ir žemaičiai, aiškiai skiriasi didikų ir valstiečių požiūris, neretai kerta vyrų ir moterų nuomonė. Todėl nė kiek nekeista, kai nesusitampa vaiko ir suaugusiojo, mokinio ir mokytojo vertinimas. Vis dėlto pasakodami Lietuvos istoriją dėl kai kurių svarbiausių dalykų sutariame. Negali būti nuomonių įvairovės, kai kalbame apie savo valstybės nepriklausomybę ir visų jos piliečių, taip pat ir mūsų, laisvę (13 pav.).

12 pav. Trojos arklio maketas.

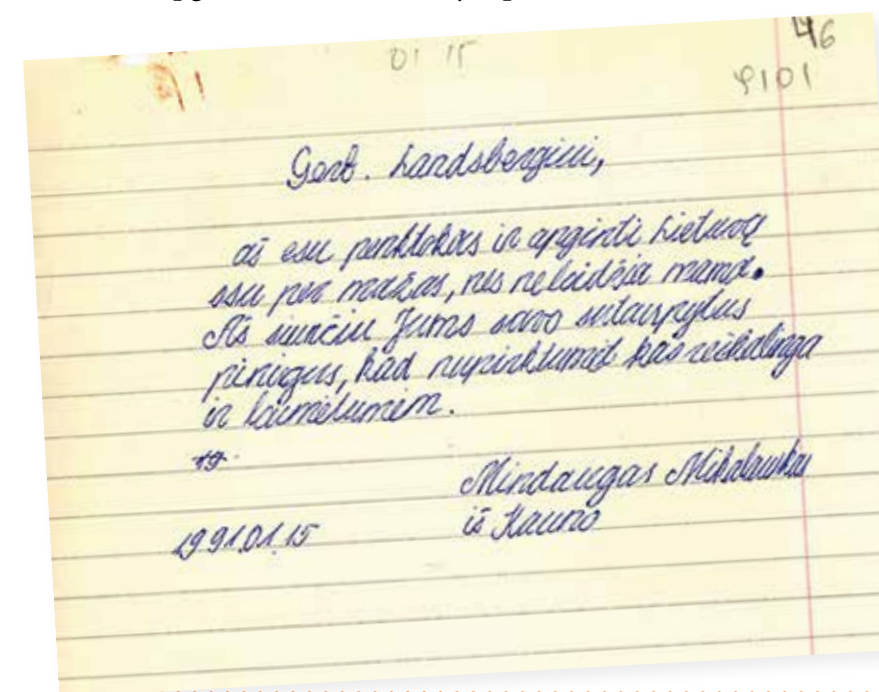

Pasidomėkite, kaip su Trėjos karu susijęs kompiuterinis virusas trojėnas.

Vidūriniai amžiai, vidūramžiai – epocha, apimanti maždaug tūkstantmetį nuo V a. pabaigos iki XV a. pabaigos. Ji įsiterpusi tarp antikinės civilizacijos, pasibaigusios 476 m. Vakarų Rėmos imperijos žlugimu, ir didelių permėnų epochos, kuri prasidėjo XV–XVI a. sandūroje ir vadinama naujaisiais laikais.

Štai pavyzdys, kai vaikas ir suaugę žmonės svarbius Lietuvos valstybei įvykius įvertino vienodai. Turbūt niekas neginčys, kad penktokas, parašęs šį laišką (14 pav.) iškart po kruvinų įvykių, per kuriuos apginta Lietuvos laisvė, yra patriotas.

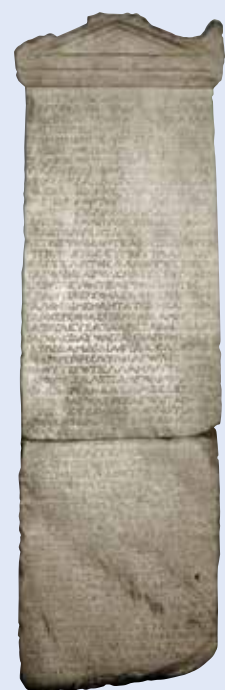
1. 🚩🚩 Kodėl penktokas Mindaugas, parašęs šį laišką, yra patriotas?
2. 🚩🚩 Ar jo paaukotos santaupos padėjo apginti Lietuvos nepriklausomybę? Kodėl taip manote?

13 pav. 1989 m. rugpjūčio 23 d. Lietuvos, Latvijos ir Estijos piliečiai išėjo į Bėltijos kelią: susikibę rankomis sujungė savo šalių sostines skelbdami laisvę. Štai mergaitė (gal kurio nors iš jūsų mama?) susirinko iš lėktuvo numestus kardelius – vienus iš šio žygio ginklų.

Kas vyko Lietuvoje 1991 m. sausio 13 dieną? Paklauskite artimųjų, paieškokite informacijos knygose ir internete.

14 pav. Penktoko Mindaugo laiškas.

15 pav. Marmuro plokštė su iškalta piliečių priesaika stovėjo pagrindinėje miesto aikštėje.

Patriotai ir idiotai

Žodį „patriotas“, kaip ir daug kitų žodžių, mes paveldėjome iš senovės graikų. Jo pagrindas – žodis *patrís*, „tėvynė“, tad patriotas yra tėvynės žmogus, kuriam rūpi jos likimas. Aišku, ir tarp graikų pasitaikydavo vienas kitas savanaudis, atsiribojęs nuo tėvynės reikalų ir nenorintis prisiimti jokių pareigų. Toks asmuo būdavo vadinamas priešingos reikšmės žodžiu „idiotas“. Kaipgi atsitiko, kad šitas žodis ilgainiui ėmė reikšti kvailį?

Tai nesunku paaiškinti. Prieš pustrečio tūkstantmečio gyventi atsiskyrus nuo visuomenės ir bendrųjų reikalų buvo nesaugu: kas gi kilus pavojui tave apgins, jei ne gentainiai, tėvynainiai, tavo miesto piliečiai? Todėl žmogus, vengiantis visuomeninio gyvenimo ir linkęs apsiriboti asmeniniais reikalais, graikams atrodė keistuolis ir net kvailys.

Tokį požiūrį geriau suprantame skaitydami mūsų laikus pasiekusią graikų miesto Chersoneso piliečių priesaiką:

Aš būsiu išvien su visais rūpindamasis miesto ir piliečių laisve bei gerove ir neišduosiu Chersoneso nei graikui, nei bárbarui, o sumaniusiam tokią išdavystę būsiu priešas. Aš nepažeisiu tautos valdžios, o kas norės pažeisti, tam neleisiu ir jo kėslus atskleisiu tautai. Tarnausiu tautai eidamas tarybos nario pareigas kaip įmanydamas geriau ir teisingiau, ir teisme balsuosiu pagal įstatymą. Nekalbėsiu nieko, kas pakenktų miestui ir piliečiams,

16 pav. Chersoneso šventyklos griuvėsiai.

nedovanosiu ir nepriimsiu dovanų, kenkiančių miestui ir piliečiams. Nesiimsiu jokios neteisybės prieš piliečius, ištikimam įstatymui, ir kitiems to neleisiu daryti.

1. 🚩 Pasakykite savais žodžiais, kokį žmogų vadiname patriotu.
2. 🚩🚩 Ar prisiimtumėte įsipareigojimus, išsakytus Chersoneso piliečių priesaikoje (15 pav.)? Kodėl?

17 pav. Iki mūsų dienų išlikusios Chersoneso šventyklos kolonos.

Apibendrinimas

1. 🚩 Suskaičiuokite, kiek metų praėjo nuo pirmojo Lietuvos vardo paminėjimo, nuo Mindaugo vainikavimo, nuo Žalgirio mūšio. Kiek kartų tai daugiau už jūsų gyventus metus?
2. 🚩🚩 Kodėl dabar populiarūs istoriniai filmai?
3. 🚩🚩🚩 Kaip manote, kodėl Mindaugo karūnavimo dieną reikia kelti vėliavas?
4. 🚩🚩 Ar esate matę filmų istorijos tema? Jei taip, aptarkite patį įdomiausią: kur ir kada vyksta veiksmas, kas filmo veikėjai, kokie įvykiai vaizduojami.
5. 🚩 Pasirinkite vieną iš šių datų: 1253 m. liepos 6-oji, 1918 m. vasario 16-oji, 1990 m. kovo 11-oji. Sukurkite šventinį atviruką arba ženkliuką. Gerai pagalvokite, ką jame pavaizduoti ir ką užrašyti.

Bárbarai – taip senovės graikai ir romėnai vadino svetimšalius, kalbančius nesuprantama kalba ir tolimus jų kultūrai; ilgainiui barbarais imti vadinti tamsūs, žiaurūs žmonės, kultūros naikintojai.

Kokiu graikišku žodžiu vadinama tautos, tai yra valstybės piliečių, valdžia?

Lietuvės imperija. Nuo pergalės prie Mėlynųjų Vandenų iki Kauno pilies tragedijos

- Ar valstybę „nuo jūros iki jūros“ sukūrė Vytautas Didysis
- Ar pelnytai Jogailą kai kas vadina išdaviku
- Iš kur žinome, kaip atrodė viduramžių valdovai

Ar žinote, kas yra žemaitukai? Tai sena lietuviška nedidukų, bet ištvermingų žirgų veislė, tinkama tiek karui, tiek ūkio darbams. Lietuviams kilo mintis nujoti žemaitukais iki Juodėsios jūros. Žygis buvo pavadintas „2000 kilometrų istorijos“ (1 pav.) prisimenant Lietuvės Didžiąją Kunigaikštystę, valstybę „nuo jūros iki jūros“. Šios istorijos pradžia – 1362-ieji.

1 pav. Žygio „2000 kilometrų istorijos“ akimirkos.

Kai kas mėgsta pavirkauti, kad Lietuvės istorija – tai virtinė pralaimėjimų ir netekčių. Kadaise Lietuvė buvo didžiausia Rytų Europos valstybė, o dabar yra susitraukusi iki 65 000 km². Be abejo, senieji užkariavimai rodo mūsų protėvius buvus sumanius, narsius, veržlius. Šios savybės būtinos ir dabartiniame pasaulyje, tik kitose srityse. Tad nėra ko gėdytis prarastosios Lietuvės „nuo jūros iki jūros“.

Tuo metu Lietuvai vadovavo didysis kunigaikštis Algirdas ir jo bendravaldis brolis Kęstutis. Kęstutis, įsikūręs Trakuose, gynė Lietuvą nuo vokiečių riterių, o Algirdas, šiek tiek viršesnis, valdė iš Vilniaus ir plėtė Lietuvą į rytus. Kai kas abejoja, ar vertėjo mūsų valstybei taip plėstis pietų ir rytų kryptimi. Tie, kuriems miela Lietuvė „nuo jūros iki jūros“, atšauna: žinoma, vertėjo. Dar kiti sako, kad Lietuvės likimas tuo metu sprendėsi ne rytų, o vakarų pasienyje, kur XIV a. viduryje prasidėjo žiauriausias kovų su Vokiečių Ordinui laikotarpis. Tiesa glūdi tarp šių kraštutinių: var-

gu ar Lietuvė būtų gebėjusi atsilaikyti vakaruose prieš Vokiečių Ordiną, jei nebūtų pasitelkusi karių iš savo rytinių valdų. Be lėšų ir žmonių iš užkariautų rytuose žemių apie Žalgirio pergalę būtų tekę tik pasvajoti...

Mūsų laikų istorikai 1362-ųjų mūsų prie Mėlynųjų Vandenų vertina kaip lemtingą visai Rytų Europai. Lietuviams tai simboli- nė Lietuvės imperijos pradžia.

1. Kaip manote, kodėl 2012 m. buvo surengtas žygis „2000 kilometrų istorijos“?
2. Kaip vertinate XIV a. Lietuvės valdovų sprendimą plėsti teritoriją į rytus?

11.1. ALGIRDAS PRIE MĖLYNŲJŲ VANDENŲ IR MASKVŲS

Kas? Kur? Kada?

1362 m. rudenį įvyko didžiausias Lietuvės Didžiosios Kunigaikštystės ir totorių valstybės Aukso Ordos pajėgų mūšis dėl Rusios žemių. Kautasi prie Mėlynųjų Vandenų – Pietų Būgo intako

2 pav. Mūšis prie Mėlynųjų Vandenų Ukrainos dailininko Arturo Orlionovo paveiksle, 2012 m.

Syniuchos dabartinėje Ukrainoje, netoli Juodėsios jūros. Didžiojo kunigaikščio Algirdo vadovaujama lietuvių ir rusėnų kariuomenė pasiekė įspūdingą pergalę, žuvo visi trys Aukso Ordos kunigaikščiai, daug kilmingų karių. Lietuvės valstybė išsiplėtė vos ne iki Juodėsios jūros.

Raskite internete kuo daugiau informacijos ir parenkite pranešimą apie žygį „2000 kilometrų istorijos“.

1. Pažvelkite į iliustraciją (2 pav.) ir raskite įrodymų, kad pavaizduoti Lietuvės Didžiosios Kunigaikštystės kariai.

3 pav. Totorių karys. Dailininkas Abrahamas de Broinas, 1577 m.

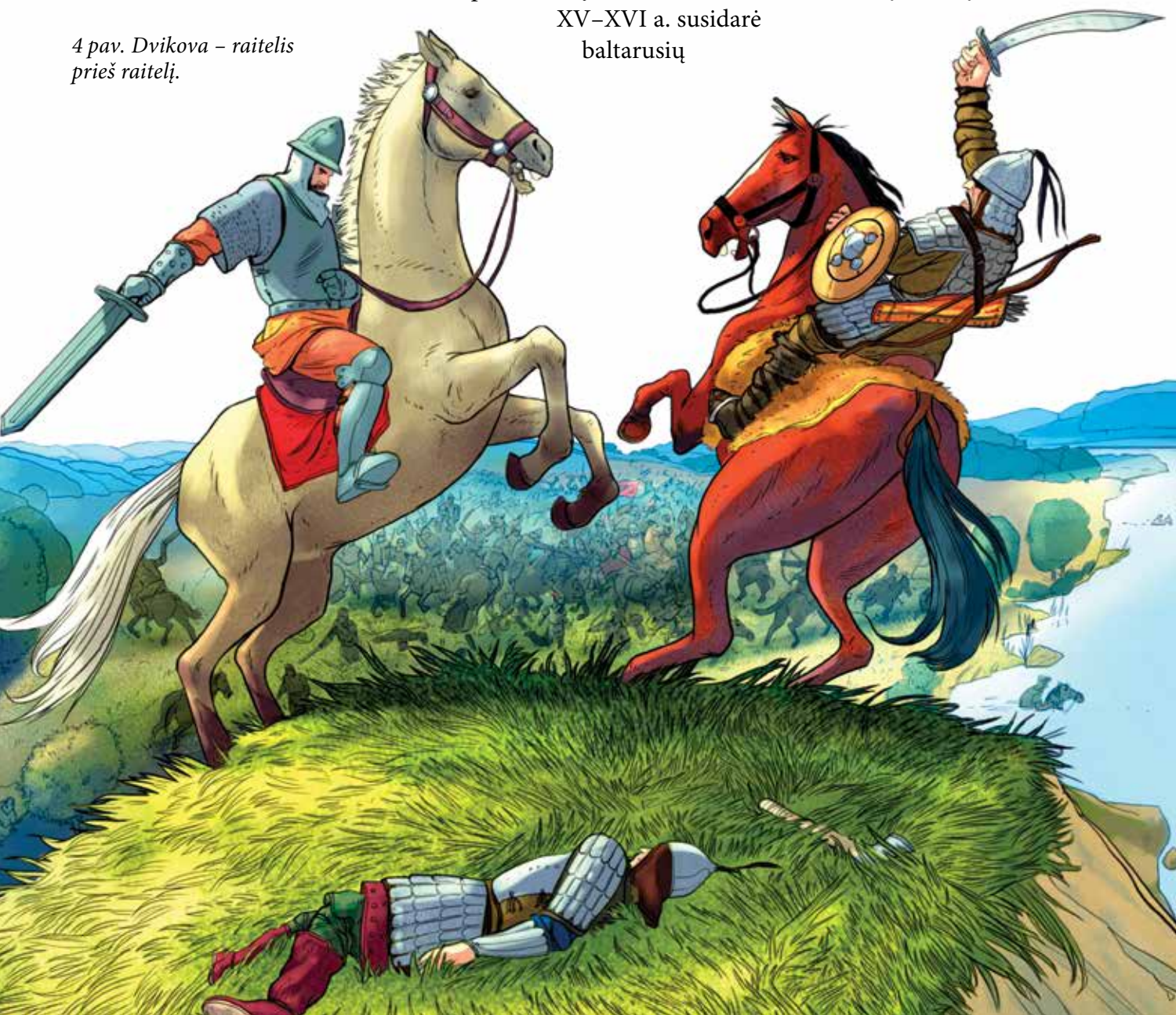
Susidūrimas prie Mėlynųjų Vandenų nebuvo atsitiktinumas

1358 m. Lietuvės didysis kunigaikštis Algirdas derėjosi su aukščiausiu Eurėpos valdovu – Šventosios Rėmos imperatoriumi Karoliu IV. Šventoji Rėmos Imperija buvo galinga daugiatautė Vėdurio Eurėpos valstybė, susidariusi vokiečių kunigaikštysčių pagrindu. Per tas derybas Algirdas pareikalavo grąžinti Lėtuvai lietuvių ir kitų baltų žemes. Be to, jis pageidavo, kad Vokiečių Ordinas būtų iškeldintas į pietines stepes ginti krikščioniškosios Rusiės nuo totorių (3 pav.). Tik šiomis sąlygomis Algirdas sutiko krikštytis. Tokį jo įžūlumą istorikai laiko klaida ir derybų žlugimo priežastimi.

Užvaldžiusi dabartinės Ukrainos teritoriją, Lietuvės Didžioji Kunigaikštystė ėmė siekti visos Rusiės. Ji tapo pagrindine varžove Maskvės Didžiajai Kunigaikštystei, vienijančiai rusiškas žemes. Algirdas surengė tris žygius į Māskvą, bet jos pilies Kremliaus užimti nepajėgė. Vis dėlto buvusios Kijevo Rusiės žemės buvo perskeltos į dvi dalis. Iš Lietuvės valdinių rusėnų

XV–XVI a. susidarė
baltarusių

4 pav. Dvikova – raitelis
prieš raitelį.

ir ukrainiečių tautos. Taigi Lietuvės Didžioji Kunigaikštystė buvo ne tik dabartinės Lietuvės, bet ir Baltarusijos bei Ukrainos lopšys.

Lietuvių reikalavimai

XIV a. kronikininko Hermano Vartbergiečio Livėnijos kronikoje apie lietuvių reikalavimus rašoma:

Lietuviai reikalavo tokių sienų: visų pirma nuo Mazėvijos iki Alnės upės ištakų, po to Alnės upe žemyn iki įtekėjimo į Priėglių, po to Priėgliaus upe iki gėlųjų vandenų, iki sūriųjų vandenų**, toliau sūriaisiais vandenimis iki tos vietos, kur Dauguvā įteka į jūrą, ir po to Daūguva aukštyn iki tos vietos, kur į Daūguvą įteka upelis, ištekančias iš Lūbano ežero, ir šituo upeliu aukštyn ir pagal minėtą ežerą tiesiu keliu iki Rusiės. Be to, jie reikalavo, kad ordinas saugotų nuo totorių puolimų ir būtų iškeltas į dykrą tarp totorių ir rusėnų, ir kad ordinas neturėtų jokių teisių į rusėnus, ir netgi kad visa Rusiā priklausytų lietuviams.*

1. 🚩 Kokius du reikalavimus iškėlė didysis kunigaikštis Algirdas?
2. 🚩🚩 Kaip manote, kodėl Algirdas drįso kelti tokias sąlygas?
3. 🚩🚩🚩 Pasvarstykite: jei būtumėte didysis kunigaikštis Algirdas, ko pareikalautumėte iš Vokiečių Ordino?

Algirdo grasinimai Māskvai

Apie juos pasakojama XVI a. pirmos pusės Lietuvės metraštyje.

Kunigaikštis Dimitrijus Donietis, be jokios priežasties nutraukęs taiką ir draugystę, atsiuntė pas didįjį kunigaikštį Algirdą savo pasiuntinį su karo paskelbimu, ir atsiuntė jam ugnies bei kardą, duodamas suprasti, kad „būsiu tavo žemėje po skaistaus pavasario, po tykios vasaros“. Ir didysis kunigaikštis Algirdas ištraukė iš maišiuko kempinę bei titnagą, ir uždegęs kempinę padavė pasiuntiniui, šitaip bylodamas: „Perduok tai valdovui ir pasakyk jam, kad mes, lietuviai, ugnies turime; o kadangi jis man grasiina įžengsiąs į mano žemę po skaistaus pavasario ir tykios vasaros, tai aš, jei Dievas duos, būsiu pas jį per Velykas ir pabučiuosiu jį raudonu kiaušiniu, per skydą ietimi, o Dievo padedamas atremsiu savo ietį į jo Maskvės Kremliaus sieną, nes ne tas karys, kuris kariauja patogiu metu, o tas, kuris nepatogiu kariauti metu atskleidžia priešininkui savo karingą nusistatymą.“

1. 🚩 Kaip bendrauja Algirdas ir Dimitrijus Donietis? Laiškų jie vienas kitam nerašo...
2. 🚩🚩 Atidžiai peržvelkite metraščio ištrauką. Algirdas pagonis, o metraštininkai paprastai būdavo krikščionys vienuoliai. Iš kurių žodžių matyti, kad šį tekstą rašė krikščionis?
3. 🚩🚩🚩 Pasvarstykite, kodėl „skaistus pavasaris“ ir „tyki vasara“ nėra tinkamas metas kariauti.

* Ąismarių.

** Bāltijos jūros.

Sakoma, kad svarbiausias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės plėtimosi tarpsnis – Algirdo valdymo laikotarpis. Tai matyti ir žemėlapyje: Algirdui pavyko prie Lietuvos prijungti dideles teritorijas rytuose.

1. 🚩 Kuriomis kryptimis didysis kunigaikštis Algirdas plėtė Lietuvos teritoriją?
2. 🚩🚩 Pažiūrėkite į žemėlapi (5 pav.) ir pasakykite, kiek kartų padidėjo Lietuvą valdant Algirdui, palyginti su Gedimino laikais. Kiek kartų Algirdo Lietuvą didesnė už dabartinę?
3. 🚩🚩🚩 Apibūdinkite didžiojo kunigaikščio Algirdo santykius su Šventąja Rėmos Imperija ir Maskvą.

11.2. DVYLIKAMEČIO VYTAUTO PRIESAIKA PRIE DEGANČIO KAŪNO

Ar Vytautas ten buvo?

Tais pačiais 1362 metais, kai lietuviai laimėjo mūšį prie Mėlynųjų Vandenų, Vokiečių Ordinas apgulė (6 pav.), paėmė ir sugriovė Kauno pilį.

Nežinia, ar Kauno pilies žūtį regėjo Kęstutis, Algirdas, o juo labiau paauglys Vytautas, – šaltiniuose apie tai nepasakojama. Bet dailininkas Jonas Styka yra nutapęs paveikslą „Vytautas prisiekia atkeršyti kryžiuočiams“ (7 pav.). Tarp degančią pilį stebinčių Lietuvos karių paauglys Vytautas duoda priesaiką. Taip tarsi įprasminamas viso jo gyvenimo tikslas.

1. 🚩 Kiek metų buvo Vytautui, kai kryžiuočiai sudegino Kauno pilį?
2. 🚩🚩🚩 Kaip manote, kodėl dailininkas nutapė Vytautą prie degančio Kauno (7 pav.), nors nėra žinoma, ar jis ten buvo?

6 pav. 1362 m. Kauno pilies apgula. Dailininkas Antanas Vaičekauskas, 2012 m.

7 pav. Jono Stykos 1898 m. pavaizduota Vytauto priesaika.

Pasidomėkite, kas vadovavo Kauno pilies gynybai ir kokie giminystės ryšiai šį žmogų sieja su Vytautu.

Kaip kryžiuočiai puolė Kauno pilį

Apie tai pasakojama Vygando Marburgiečio Naujojoje Prūsijos kronikoje.

Magistras užpila griovį ir pastato atitinkamo aukščio statinius, kad jo kariai nuo jų galėtų įsiveržti į pilį. Stabmeldžiai, tatau suprasdami, iškiša iš mūro sijas.

Nuo tol stabmeldžiai, puolami dieną ir naktį, negalėjo nė atsikvėpti, bet jie, krikščionių nelaimei, karžygiškai gynėsi.

Paskui, nematydami jokios pagalbos, stabmeldžiai, kaip ir krikščionys, prinešė malkų ir pušų. Krikščionys svaidė ugnį į pilį, kurią dar buvo galima užgesinti. Taip pat ir krikščionims nebuvo kaip atsitraukti, ir jie žuvo tenai drauge su stabmeldžiais. Šitokiam mirties pavojuje krito pilis.

1. 🚩 Koku būdu magistro kariams pavyko įsiveržti į pilį?
2. 🚩 Kaip kronikoje vertinami pilies gynėjai?

Agrėsija – kėsinimasis į kitos valstybės nepriklausomybę ir teritoriją.

8 pav. Kryžiuočių žvalgai (rekonstrukcija).

Sunkiausių kovų dvidešimtmetis

Kryžiuočiams užėmus Kauną įtampa prie Nėmuno grėsmingai didėjo. Dabar Lietuvai teko atlaikyti visos Vakarų Europos galybę įkūnijančio Vokiečių Ordino **agrėsiją**. Per du dešimtmečius vokiečiai (8 pav.) surengė apie 70 žygių į Lietuvą – po tris keturis kasmet. 1365 ir 1377 m. jau sugebėjo pasiekti Trakus ir Vilnių. Lietuviai pajėgė surengti tik 30 atsakomųjų žygių į Ordino žemes. Lietuvės padėtis darėsi labai pavojinga.

Reikėjo ieškoti išeities, naujų kelių politikoje. Algirdo sūnus Jogaila, po tėvo mirties 1377 m. tapęs Lietuvos valdovu, slapta nuo Kęstučio, lietuvių itin gerbiamo už ryžtingą priešinimąsi Ordinui, pradėjo derėtis su vokiečiais. 1380 m. buvo sudaryta Dovėdiškių sutartis: kryžiuočiai pažadėjo nepulti Jogailos valdų, o Jogaila – neremti Kęstučio, jei Ordinas pultų Trakų kunigaikštystę. Dėl šios klastos Lietuvą atsidūrė ant išlikimo slenksčio. Prasidėjo vienas sunkiausių tarpsnių Lietuvos istorijoje. Jogaila net buvo privirstas atiduoti Ordinui Žemaitiją.

1. 🚩🚩 Kaip manote, kodėl po pergalės prie Mėlynųjų Vandenų lietuviams ėmė nesisekti kovose su kryžiuočiais?
2. 🚩🚩 Kodėl Dovėdiškių sutartis laikoma išdavikiška?
3. 🚩🚩🚩 Pagrįskite teiginį, kad po mūšio prie Mėlynųjų Vandenų Lietuvai teko atlaikyti visos Vakarų Europos remiamo Vokiečių Ordino agresiją. Pateikite bent du įrodymus.

11.3. AR JOGAILA IŠDAVĖ LIETUVĄ KRÉVOJE?

Krėvos sutarties reikšmė

Algirdo laikais iškilusios aptvarinės Krėvos pilies liekanos tebestovi už 100 km į rytus nuo Vilniaus, dabartinėje Baltarusijoje. Kartu su panašiomis Lydės, Kauno ir Mėdininkų pilimis ji buvo svarbi valstybės gynybinės sistemos dalis. Krėvos pilis garsi tuo, kad joje Jogaila 1382 m. įkalino apie išdavystę sužinojusį savo dėdę Kęstutį ir pusbrolių Vytautą. Kęstutis buvo nužudytas, o Vytautas pabėgo persirengęs moteriškais drabužiais. Bet dar labiau Krėvos pilis pagarsėjo po kelerių metų.

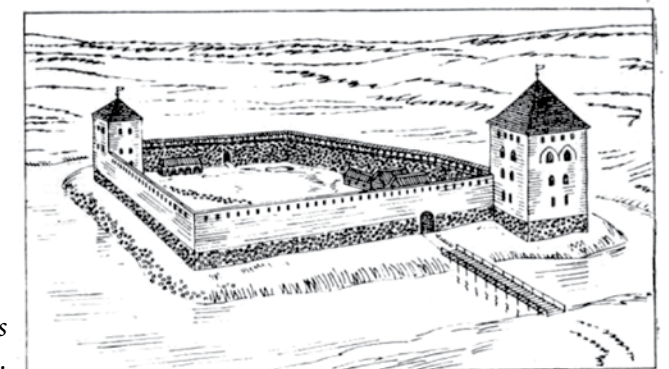
1385 m. rugpjūčio 14 d. į Krėvos pilį atvyko lenkų delegacija su parengta sutartimi. Jogaila tą dokumentą pasirašė, į istoriją jis įėjo kaip Krėvos sutartis (9 pav.). Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila pasižadėjo vesti Lėnkijos Karalystės valdovę Jadvygą ir tapti karaliumi, įvesti Lietuvoje katalikų tikėjimą, paleisti lenkų belaisvius ir svarbiausia – „prišlieti“ Lietuvą prie Lėnkijos. „Prišlieti“ rašome kabutėse, mat iki šiol ginčijamasi, kaip derėtų versti lotynišką žodį *applicare*, kuris dar gali reikšti „pridėti“, „prijungti“. Sudarydamas Krėvos sutartį Jogaila, kaip monarchas, visą valstybę laikė savo nuosavybe ir manė galįs elgtis su ja kaip tinkamas. Viduramžiais taip buvo įprasta, tad nereikėtų jo laikyti blogiuku.

Jogaila neatsisakė savo teisių į Lietuvą kaip į tėvoniją. Lietuvą neprarado valstybingumo, tik tapo Lėnkijos **vasale**. Greitai paaiškėjo, kad Lietuvos diduomenė nepritaria Jogailos vienvaldystei. Taip Lietuvos istorijoje iškilo Vytautas, palaikomas Jogailai nepritariančių bajorų.

1382–1434 m. Jogaila buvo aukščiausias Lietuvos valdovas. Vytautas iš pradžių buvo tik jo **vietininkas**, vėliau – vasalas. Tai kodėl Jogailos valdymo datų neįrašome į Lietuvos istoriją? Todėl, kad tapusį Lėnkijos karaliumi Jogailą lietuviai užmiršta – jį užgožia Vytautas. Bet juk pats Jogaila, likdamas Lietuvos valdovas ir neatsisakydamas tėvoninių teisių, visą valdžią Lietuvoje atidavė Vytautui. Jogaila pritarė, kad Vytautas vainikuotųsi Lietuvos karaliumi. Be Jogailos Vytautas nebūtų įtraukęs Lėnkijos į Lietuvos karą su Vokiečių Ordinui ir Žalgirio mūšį.

1. 🚩 Pažvelkite į Krėvos pilies iliustracijas (10, 11 pav.). Kodėl ji vadinama aptvarine?
2. 🚩 Kokios buvo Jogailos tapimo Lėnkijos karaliumi sąlygos?
3. 🚩🚩🚩 Ką reiškia būti valstybės arba karaliaus vasalu?

10 pav. XIV a. Krėvos pilies rekonstrukcija.

11 pav. Krėvos pilies griuvėsiai.

9 pav. Krėvos sutartis, 1385 m.

Vasalas – iš galingesnio pono gavęs žemių asmuo, turintis už tai atlikti tam tikrų prievolių; vasaline vadinama ir nuo galingesnės priklausoma valstybė. **Viėtininkas** – valdovo skirtas valdytojas nuo valstybės centro nutolusiose teritorijose.

Gražuolė ir pabaisa?

Krėvos temą laikime linksmesne gaida. 1386 m. pradžioje Jogaila vyksta į Krėkuvą. Nors dėl visko sutarta, Jadvygai neramu: sklinda gandai apie bjaurią Jogailos išvaizdą ir šiurkščią elgseną. Neištėvėrusi ji siunčia patikimą dvariškį pasitikti Jogailos pusiaukelėje, gerai apžiūrėti, o paskui nedelsiant grįžti į Krėkuvą ir pranešti, koks gi jis iš tikrųjų. Jogaila, kuriam tie gandai ne paslaptis, pasiuntinį priima maloniai. Kad paneigtų jaunąją gąsdinančią apkalbą, labai jį pagerbia – pakviečia drauge pasivanioti pirtyje... Grįžęs į Krėkuvą pasiuntinys praneša: „Jogaila yra vidutinio ūgio, lieknas, tvarkingo ir gražaus kūno sudėjimo, linksmų akių, pailgo ir nebjauraus veido, rimtos ir valdovo stotą atitinkančios elgsenos.“

Ir Jadvyga liovėsi nuogaštavusi. 1386 vasario 18 d. įvyko vienos garsiausių vestuvių Lietuvos istorijoje (12, 13 pav.): keliems šimtams metų į šią istoriją įėjo Lėnkija, o pati Lietuva žengė žingsnį į krikščioniškąją Europą. Čia būtų galima dėti tašką, jei ne viena aplinkybė – Jadvygai tebuvo dvylika metų...

12 pav. Jogailos ir Jadvygos vedybų paveiksle pavaizduoti didžiausi šių valdovų nuopelnai: Lietuvos krikštas, Žalgirio mūšis (vyskupas su krikštykle, **trofėjinės** Vokiečių Ordino vėliavos kairėje) ir Krėkuvos universiteto, įsteigto 1364 m., atkūrimas (jo modelį abu laiko rankose).

13 pav. Krėkuvos Vėvelio katedra, kurioje vyko Jogailos ir Jadvygos tuoktuvės.

Trofėjus – ypatingas karo grobis ar medžioklės laimikis, parodantis pergalės svarbą ir nugalėtojo šaunumą.

1. 🚩 Koku būdu Jadvygos pasiuntinys sužinojo, kaip atrodo Jogaila?
2. 🚩 Papasakokite apie Jogailos išvaizdą.
3. 🚩 Ką sužinojote apie viduramžių karališkąsias vestuves?

Seniausieji portretai

Yra keletas Jogailos atvaizdų, kuriuos galima laikyti seniausiais portretais Lietuvos istorijoje. Gerai žinomas jo antkapio skulptūrinis portretas ir atvaizdas Sopulingosios Dievo Motinos altoriniame paveiksle Vėvelio katedroje. O visai neseniai tyrinėtojai

atrado dar vieną Jogailos portretą Sandomiėro mieste. Visus tris atvaizdus (14 pav.) sieja viena detalė – ta pati karūna. Smulkių neatitikimų yra radęsi dėl to, kad joks dailininkas negalėjo apžiūrėti jos iš arti: tik retomis ypatingomis progomis didysis išdininkas ją įteikdavo karaliui, o po iškilmių vėl užrakindavo lobyne. Taip buvo iki pat XVIII a. pabaigos, kai karūną pagrobė Prūsijos kareiviai. Vėliau jų prasiskolinęs karalius karūną išlydė, brangakmenius pardavė, o iš aukso nusikaldino monetų.

Išsiaiškinkite žodžio „autentiškas“ reikšmę. Ar istorikui dera pasitikėti neautentiškais šaltiniais? Kodėl?

1. 🚩 Kurie žmogaus atvaizdai vertingesni – sukurti jo gyvenamojoje epochoje ar po kelių šimtmečių? Kodėl taip manote?
2. 🚩 Ką dar, be veido bruožų, mums parodo senieji portretai?

14 pav. Jogailos sarkofagas, XV a. antros pusės atvaizdas Vėvelio katedroje ir XVI a. pradžios portretas, atrastas Sandomiėro vienuolyne.

Apibendrinimas

1. 🚩 Koks ryšys sieja Lietuvos didžiuosius kunigaikščius Gediminą, Algirdą ir Jogailą?
2. 🚩 Patvirtinkite arba paneikite, kad mūšis prie Mėlynųjų Vandenų yra vienas svarbiausių įvykių Lietuvos istorijoje. Savo nuomonę pagrįskite bent dviem įrodymais.
3. 🚩 Palyginkite Lietuvos padėtį rytuose ir vakaruose. Kur labiau sekėsi ir kodėl? Kokių tai turėjo padarinių?
4. 🚩 Sukurkite planą, kaip lietuviams apginti Kauno pilį. Numatykite bent penkis veiksmus.
5. 🚩 Su draugais arba šeimos nariais aptarkite, ar teisingai XIV amžiuje elgėsi Lietuvos valdovai. Kiekviena grupė turės apginti vieną iš trijų požiūrių: 1. Lietuvai nevertėjo švaistyti jėgų užkariaujant žemes rytuose ir pietuose, visas jėgas ji privalėjo sutelkti prieš kryžiuočius; 2. Lietuvai reikėjo pagalbos kryžiuočių antpuoliams atremti ir ta pagalba ateidavo iš užgrobtų žemių; 3. Lietuvai reikėjo ne kariauti, o tam tikromis sąlygomis (kokiomis?) derėtis su kryžiuočiais ir visą energiją skirti miestų, pilių, mokyklų statybai, kad kraštas klestėtų.
6. 🚩 Kai kryžiuočiai sugriovė Kauno pilį, Vytautas buvo maždaug jūsų metų. Įvertinkite jo padėtį šiuolaikinio žmogaus požiūriu, pagrįskite savo nuomonę. Ar norėtumėte būti Vytauto vietoje?
7. 🚩 Įsivaizduokite, kad turite žirgą žemaituką ir norite leisti į žygį istoriniais keliais. Kur keliautumėte? Kodėl? Per kokius miestus jotumėte?

Sužinokite, kuo ypatingi žemaitukų veislės žirgai.